

Balčikonis Juozas

Žymus lietuvių kalbininkas, mokslininkas, pedagogas ir vertėjas. Gimė 1885-03-15 Ēriškiuose, Panevėžio raj. Mirė 1969-02-05, palaidotas Ēriškiuose.

1898 m. baigė Ramygalos pradžios mokyklą, 1906 m. – Panevėžio realinę mokyklą. Studijų metais pradėjo domėtis liaudies kalba, tarmėmis. 1909 m. Vilniuje buvo sudaryta komisija, kuri turėjo rūpintis tautosakos rinkimu. Iš kalbininkų į ją įėjo Kazimieras Būga ir J. Balčikonis.

1911 m. baigė Peterburgo universitetą, kur įgijo slavų filologijos specialybę. 1911–1913 m. dirbo Vilniuje leistame „Vilties“ laikraštyje kalbos stilistu. Nuo 1913 m. pradėjo mokytojauti: 1913 m. dirbo Vilniaus A. Kavoliuko vyrų progimnazijoje, kurioje dėstė lotynų kalbą, 1914–1915 m. „Saulės“ draugijos suaugusiųjų kursuose Vilniuje. Pirmojo pasaulinio karo metais, pasitraukęs į Rusijos gilumą, daug dirbo kuriant lietuviškas gimnazijas, leidžiant lietuvišką spaudą, knygas. Iki 1918 m. J. Balčikonis Voronežo lietuvių gimnazijoje dėstė lietuvių ir lotynų kalbas.

1918 m. J. Balčikonis grįžo į Lietuvą, apsigyveno Panevėžyje ir tais pačiais metais buvo paskirtas Panevėžio berniukų gimnazijos, o nuo 1921 m. – Panevėžio mokytojų seminarijos direktoriumi. 1924 m. buvo pakviestas dėstyti į Kauno universiteto humanitarinių mokslų fakultetą.

J. Balčikonio kūrybinis kelias prasidėjo dar besimokant Panevėžio realinėje mokykloje. Čia pradėjo rašyti korespondencijas į laikraščius, versti Levo Tolstojaus apsakymus, kurti eilėraščius. Savo kūrinius ir vertimus periodikoje pasirašinėjo J. Bajoro, J. Bijūnėlio, Esero, Molio Motiejaus ir kitais slapyvardžiais.

Svarbiausias darbas buvo „Lietuvių kalbos žodyno“ redagavimas. Šio žodyno pradininku galima laikyti K. Būgą, kuris nuo 1902 m. buvo sukaupęs didžiulę kartoteką. K. Būgai mirus, 1930 m. Lietuvos Respublikos švietimo ministerija paskyrė J. Balčikonį tęsti šį darbą. Jis tapo šio žodyno vyriausiu redaktoriumi ir tęsė K. Būgos pradėto „Lietuvių kalbos žodyno“ palikimą, svariai papildydamas žodyno kartoteką. 1941 m. jo vadovaujama grupė išleido pirmąjį tomą.

Antrajam pasauliniam karui artėjant prie pabaigos daugelis prof. J. Balčikonio draugų emigravo į Vakarus. Jis liko Lietuvoje ir buvo vienas iš tų inteligentų, kurie principingai laikėsi sovietų valdžios atžvilgiu.

1944–1959 m. J. Balčikonis dėstė Vilniaus universitete, buvo Lietuvių kalbos katedros vedėju, 1944 m. jam suteiktas profesoriaus vardas. 1945–1952 m. buvo Lietuvos TSR mokslų akademijos Lietuvių kalbos instituto direktoriumi. 1946 m. I-oje pokarinėje sesijoje J. Balčikonis išrinktas Lietuvos TSR mokslų akademijos tikroju nariu (akademiku). 1947 m., išėjus antrajam žodyno tomui, buvo sulaukta ideologinių priekaištų, kad jis neatitinka sovietinių standartų (žodis „Dievas“ rašomas didžiąja raide, tekste netrūksta sovietinę sistemą pašėpiančių posakių). Pirmieji du tomai buvo konfiskuoti, ir tapo bibliografinėmis retenybėmis. Pradėjus kontroliuoti leidybos procesą, profesorius, kalbos klausimais visuomet pasižymėjęs kategoriškumu, nesutiko nusileisti. Žodį „Dievas“ jis ir toliau rašė didžiąja raide, o galiausiai 1953 m. pasitraukė iš vyriausio redaktoriaus pareigų.

J. Balčikonis įnešė žymų indėlį į lietuvių kalbotyrą kaip žodyninkas, kalbos istorikas, dialektologas, gramatikos specialistas, vietovardžių tyrinėtojas, tautosakininkas, kalbos grynumo puoselėtojas. Be „Lietuvių kalbos žodyno“, išleido penkis Jono Jablonskio raštų tomus, Merkelio Petkevičiaus 1858 m. „Katekizmą“, kartu su kitais kalbininkais redagavo Danieliaus Kleino „Pirmosios lietuvių kalbos gramatikos“ vertimą iš lotynų kalbos. Išvertė į lietuvių kalbą Hanso Kristiano Anderseno, Brolių Grimų, Vilhelmo Haufo, Šarlio Pero ir kitų klasikinių autorių pasakas.

Be lietuvių kalbos, J. Balčikonis turėjo ir kitą didžiulę aistrą – bitininkystę. Jis stengėsi kiek įmanoma dažniau nuvažiuoti į kaimą aplankyti bičių, rinko užsienietiškus leidinius apie jas, labai domėjosi bitininkystės terminų vertimu į lietuvių kalbą. Pasakojama, kad vieną labai šaltą žiemą jo bitės žiemojo akademiko Kosto Korsako kabinete. Šiam išvykus į Maskvą, J. Balčikonis perkėlė bites į jo kabinetą. Ten paklojo ir šiaudų, kurie vos neužsidegė nuo sargo numestos nuorūkos. Taip Lietuvių kalbos ir literatūros institute vos nekilo gaisras.

Parengė

LMA Organizacinio sk. vyriausioji specialistė
Valerija Paškauskienė

Naudoti šaltiniai:

Dėk žodį prie žodžio – turėsi žodyną : atsiminimai apie Juozą Balčikonį. Vilnius, 2006.
Pupkis, A. Juozas Balčikonis ir didysis „Lietuvių kalbos žodynas“. Vilnius, 2013.
Vitkauskas, V. Juozas Balčikonis. Kaunas, 1985.